

Egy bencés iskola pedagógiai koncepciója

P. Dr. Anzelm Grün O.S.B. előadása a Münsterschwarzach-i tanároknak tartott nagyböjti lelkiaapon.

Bevezetés

Nyilvánvaló, hogy már Szent Benedek nevelt fiatalokat. Római családok rábízták gyermeküket, hogy nevelje őket. Ettől kezdve a nevelés a bencések számára olyan feladat, amely megfelel karizmájuknak. A középkorban a kolostori iskolák az oktatás és a nyugati kultúra melegágyai voltak. Ez az igény ma már nincs meg. Ennek ellenére meg kell kérdeznünk magunktól, miért tartunk fenn ma kolostori iskolát? Ma egyre erősebb a konkurencia a diákokért. A kérdés az, miben különbözünk más iskoláktól? Milyen emberkép határozza meg pedagógiánkat? Hogyan állunk oda a századvég kihívásai elé? Hogyan tudjuk érzékennyé tenni a mai fiatalokat, hogy megbirkózzanak a jövő feladataival? Mi magunk megbirkózunk a jövővel? Van-e bennünk valami kreativitás vagy csak azzal gazdálkodunk, amit előttünk mások elkezdtek. Kialakult-e bennünk a "mi" érzés, azonosulunk-e ezzel az iskolával és annak céljaival? Egyértelmű előttünk, hogy milyen céljaink vannak? Van-e bátorságunk, hogy új utakat járjunk? Kihasználjuk-e azokat a lehetőségeket, amelyekkel ma egy kolostori iskola rendelkezik?

Mint gazdasági vezető és gondnok tudom, hogy ma már egy jó cégnek nem elegendő, hogy nyereségét növelje, és alkalmazottjait jól megfizesse, hanem üzleti filozófiát kell kialakítania, hogy jó munkatársakat nyerjen meg. Ennek a üzleti filozófiának, hogy megfogózó legyen voltánságiat kell rendelkeznie, ökológiai érzékenységre, etikai alapelvekre, s végül teológiai megalapozottságra van szüksége. Mi bencések köteletségünknek érezzük, hogy iskolánknak olyan üzleti filozófiát adjunk, amely hagyományunknak megfelel. Emellett nem elsősorban mi szeretészek fejlesztettük ki ezt a filozófiát, hanem világi munkatársaink. Kolostori iskolánkat olyan területnek tekintjük, ahová a keresztény világi tanárok elhozhatják és megvalósíthatják eszméiket, elképzeléseiket. Rendünk ma nem gettó, és a bölcsesség sem a mi kiváltságunk. De tudunk olyan teret teremteni, ahol keresztény emberek a velünk való párbeszédben hagyományunk szellemiségét a ma számára gyümölcsözővé tehetik.

Ma nem elég, ha egyszerűen azokat az iskolákat kopírozzuk, amelyek körülöttünk a diákokat toborozzák. Bencés iskolánknak saját arculatra van szüksége. Még ha mindig a vezérvonalak mögött is maradunk, amelyeket a magunk számára megszabunk, még így is fontos, hogy éppen a tanárok újból és újból reflektáljanak arra, miért vannak éppen ebben az iskolában, miért vetik be magukat napról napra a diákok érdekében. Jelenleg sok iskolában a tanári karon bizonyos fáradtságot lehet észrevenni. Egy püspöki iskolában tanító tanártól tudom, hogy ma éppen az elkötelezett tanárok kételkednek önmagukban, munkájuk értelmében. Mi értelme van olyan diákokért küszködni, akik semmit sem akarnak? Azonban nincs bénítóbb egy kollektív depressziónál, amely némely tanári kart ma hatalmába kerít. Jónak tartom, hogy ma közös gondolkodásunkban újra motiváljuk magunkat, hogy ismét tudatosítsuk magunk számára, miért teletöltsük el magunkat nap mint nap ezért az iskoláért. Ez nemcsak az iskolának tesz jót, hanem nekünk magunknak is. Mert motiváció nélkül kárba vész energiánk is, amely nélkülözhetetlen egy jól sikerült élethez. A sürgető kérdés előtt, hogy mit kell tenünk a diákokért, gyakran elfelejtjük, mi tenne jót a tanároknak. Sokan a tantestületben életük derekán vannak. Hogy az egyben életkori krízist is jelent, kívülről nem tudom megítélni. De magammal kapcsolatban, és akiknek életét figyelemmel kísérem, azokról tudom, hogy ez az életkor nem múlik el fájdalom nélkül, de azt is, hogy benne lehetőség rejlik: valami új keletkezhet, új súlypontok alakulhatnak ki.

Szeretnék néhány bencés alapeszmét iskolánk számára kifejtteni.

1. A bencés közösség

Benedek nem magányos harcost akar nevelni, hanem testvéri közösséget, amelyet az ősegház közösségről szerzett élményével próbált megvalósítani. Reguláját mélyen átjárja az ősegház, a közösség utáni sóvárgás, amelyben Isten országa felragyog e földön és megtapasztalható lesz. Henry Nouwen mondta egyszer, hogy próféta lehetne az ember egyedül, azonban Isten irgalmasságát a jézusi értelemben csak együttesen lehet hirdetni. Jézus ezért küldte mindig kettesselé tanítványait. A bencés közösséget elsősorban az egyes ember tisztelete járja át. Minden egyes emberben Krisztust kell látnunk. És ez megmutatkozik az egymásért vállalt felelősségben, testi és lellemi gyengeségeink kölcsönös elviselésében.

Egy bencés iskola nagy súlyt fektet a közösségre, s ez elsősorban a tanárok közötti közösség. A diákok megérik, hogyan élnek a tanárok egymás között, hogy konkurensként állnak-e egymással szemben, vagy a másik kárára mindent megtesznek, hogy a diákok elismerését és szeretetét megszerezzék, vagy egymásra figyelnek-e; vagy van-e bátorságuk, hogy egymás előtt gyengeségüket bevallják, hogy korlátaikról beszéljenek. Ha a tanárok megélik a közösség között a közösséget, akkor tudnak a tanulók között is közösséget teremteni, tudják felébreszteni a közösség iránti érzéket. Éppen ma, amikor a városokban az emberek végignézik, ha valakit megtámadnak, fontos feladat, hogy érzékennyé tegyük a tanulókat egymás iránt, serkentjük őket arra, hogy egymásért felelősséget érezzenek. Ha mi is elsősorban a konkurencia harcra helyezzzük a hangsúlyt, nem tud közösség kialakulni. "Az egyik hordozza a másik terhét", - Krisztusnak e törvénye, ahogy Pál nevezi, lenne a pedagógia célja.

Krisztust látni a diákban, azt jelenti, hogy hiszek mindenegyes ember titkában és az ő érinthetetlen méltóságában. Nem azonosítom a másikat azzal a magatartással, amely nekem szemet szúrt, hanem a külső takarón keresztül újra és újra bele helyezkedem az ő titkába. Minden ember egyedi, Isten egyedülálló kifejeződése, ahogy Aquinói Tamás mondja. Benedek az egyes embert fontosnak tartja a közösségben. Mindenkinek meg kell találnia azt, amire szükségé van, hogy egyedi képét kibontakoztathassa, amelyet Isten készített magának róla. Ez feltételezi, hogy a tanár minden gyereken elgondolkodik, hogy felfedezze a tanuló egyedi képét. Krisztust látni a testvérben továbbá azt is jelenti, hogy előcsalogatom a benne lévő jót. Ez megkívánja azt a mély hitet, hogy a látszat ellenére hiszek a másíkbán lévő jó, isteni magban. Az én hitemtől függ, hogy vajon a diák tud-e hinni a szívében lévő jóban, hogy földalja és leértékéli magát, hogy képességeit fejleszti-e vagy elhanyagolja.

Benedek az apátllal kapcsolatban leírja, hogy ez konkrétan, hogy néz ki: *"Tudja, hogy milyen nehéz és terhes feladatot vállalt magára: a lelkek irányítását és sokféle ember szokásainak szolgálatát. Az egyiket ugyanis gyengédséggel, a másikat dorgálással, a harmadikat rábeszéléssel vezesse. Mindenkhez sajátos jelleme és értelmessége szerint alkalmazkodjék, hogy ne csak a rábízott nyájnak ne vallja kárát, de a jó nyájnak gyarapodásán is örvendhesék".* (RB 2,31skk) A tanárnak mindenegyes diákjába bele kell élnie magát, addig kell imádkoznia érte, amíg megtalálja a kulcsot, hogy a másik titkához vezető ajtót megnyissa, hogy kapcsolatba hozza saját lehetőségeivel és képességeivel, személyes hivatásával, amely egyedül csak ezé a diáké. A vezetést Benedek mindenekelőtt művészetnek tartja, amely arra szolgál, hogy az életet előcsalogassa, az egyes ember életét szolgálja. Benedek megtiltja az apátnak, hogy rossz szerzetesi miatt panaszkodjék. Mindig a vezetésen múlik, mondja, hogy a szerzeteseiből előjön-e a jó. Mindig rajtunk múlik, mennyi életet ébresztünk a diákokban. Semmit sem segít, ha a rosszul nevelődött diákjaink miatt panaszkodunk. Feladatunk, hogy a másíkbán lévő jóba vetett hit révén a fiatalokból lévő jót kibontakoztassuk. A diákok alapvetően motiválhatók. A kérdés az, hogy mi rendelkezünk-e elegendő móvummal a munkánkhoz.

2. Az egészséges élet művészete

Szent Benedek Reguláját az egészséges élet művészetének tartja. A szerzetesek életének olyan konkrét formát ad, amely szerinte javukra válik. Úgy gondolja, hogy egészséges élet csak egészséges életstílus révén lehetséges. A szertartások segítenek bennünket, hogy saját életünket éljük, hogy életünknek olyan formát adjunk, amely nekünk örömet szerez. A rítusok segítenek bennünket, hogy ráérezzünk identitásunkra. A pszichológia ma ismét felfedezte a szertartások gyógyító hatását. Hol vannak azok a rítusok, amelyek életünket ebben az iskolában átjárják? Meg van-e még gyógyító erejük vagy már üressé váltak? A szertartásoknak három hatásuk van. Elűzik a félelmet, amely ma sok embert hajszol. A szertartásoknak ezt a szorongásúzó hatását ismeri minden diák az iskolai feladatok előtt és minden sportoló egy fontos verseny előtt. A szertartások megalapozzák az identitásunkat. Ez az én életem, amit én magam élek, és nem mások élnek helyettem. És a szertartások értelmet adnak az életünknek és megajándékoznak bennünket az élet élvezetével. Ezt C. G. Jung ismételten hangsúlyozza. Úgy gondolja, hogy ma az emberek neurotikussá lesznek amint szembesülnek életük banalizálásával, amint nem többek, mint állampolgárok, mint kötelességteljesítők stb. Szenzációk után vágyakoznak, hogy végre valami történjék, ami nagyobb, mint ők. A kérdés az, hogyan közvetítjük ma a fiataloknak az élet értelmét? Ez nemcsak a hittanának feladata, hanem minden tanaré.

Az egészséges élet művészete, amit Benedek kifejlesztett, a mozgás és a nyugalom, az imádság és a munka, a rend és a spontaneitás, a magány és a közösség egységével kezdődik. Benedek spiritualitásával nemcsak az egyes ember életét alakította, hanem keresztény közösséget is teremtett, sőt ezzel Nyugat kultúráját is meghatározta. Benedek spiritualitása olyan lelkiség, amely kapcsolatban van a földdel, amely a konkrét életet alakítja, és egészséges életkultúrát teremt. Ma sok olyan lelkiségi kezdeményezés van, amely a fejben vagy a szívben marad, de nincs ereje, hogy az életet alakítsa. Hatás nélkül maradnak. A bencés iskolának valamit tükröznie kell abból az életkultúrából, amelyet a monostorok évszázadok folyamán teremtettek. Az életkultúra megmutatkozik az egymással való bánásmódban, az iskola szertartásaiban, az ünneplés módjában, a művészet iránti érzékben.

Az egészséges életnek az a célja, ahogy azt Benedek szem előtt tartja, hogy felébressze az életörömet. Ifjúsági munkánkban ezt a Benedek-i gondolatot választottuk vezérgondolatnak. Úgy akarunk bánni a fiatalokkal, hogy ráérezzenek az élet élvezetére. Az élet élvezete nem azt jelenti, hogy azt tehetik, amit akarnak és elhagyhatják, amit nem akarnak. Az életöröm egészséges formák, fegyelem, szertartások és kiegyensúlyozott aszkézis révén alakul ki. A bencés aszkézist az az optimizmus járja át, hogy dolgozhatunk önmagunkon, hogy nem köt meg bennünket élettörténetünk, hanem az anyagot, amelyet gyermekkorunkban kaptunk, alakíthatjuk. Ma inkább egy jajveszékélés jellemző, hogy az ember már semmit sem tehet, ha nehéz volt a gyermekkora.

A bencés iskolát ennek az optimista magatartásnak kell átjárnia.

W. Nigg Benedeket építkező embernek nevezi. Ez nem arra a sok épületre vonatkozik, amely a bencések szüvedéyle. Benedek egy szétszakadt és reménytelen kor közepette azon fáradozott, hogy felépítsen egy közösséget. És ennek a kis közösségnek a felépítése megváltoztatta az egész Nyugatot. Így mi is abban bízva vezethetjük iskolánkat, hogy e kis közösség kialakítása hatással van a mai társadalom alakulására.

3. Vendégszeretet

A bencés oktatásnak és a bencés lelkipásztorkodásnak vezérgondolata a vendégszeretet. A vendégszeretet a korai kereszténység számára a felebaráti szeretet konkrét megnyilvánulása volt. Az idegenben mindig volt valami szent. Ó vagy ellenség, vagy vendég lehetett. Nouwen szerint a vendégszeretet, az idegennek és egyáltalán minden embernek "egy szabad teret biztosít, amely lehetőséget kínál neki, hogy belépjen hozzánk, és barátunkká váljék, és ne ellenségünkké." Lukácsnál olvashatjuk, hogy Mária és Márta, hogyan gyakorolja a vendégszeretetet. Márta gondoskodik Jézusról, azt akarja, hogy jól érezze magát. Azonban gondoskodásával Jézust annak a vendégnek szerepére kárhoztatja, akinek sokat kell ennie, és akinek engednie kell, hogy körülösürögiék. Azonban nem fogékony az amit az idegen mondani akar. Mária ellenben egyszerűen csak figyel. Engedi, hogy a vendég, az idegen szóhoz jusson. Figyel az igényeire, arra, amit mondani akar. A vendégszeretet is egy modell lehetne az iskola számára, a tantestület számára és a diákok nevelésére. A diák is vendég, akit engedek bejönni, hogy megoszandó ve az életem. Ahogyan Mária figyel az Úrra, úgy figyeljen én is a diákra, hogy felfedezzem, mi a megdandója számomra, mivel ajándékoz meg engem, a vendég látót, melyen értékekkel akar hozzajárulni a közös életünkhöz.

A vendégszeretet az egész monostort adja az iskolának. A vendégszeretet azt jelenti, hogy a konvent ezt a teret biztosítja a tanároknak, amelyben ők is egészen önmaguk lehetnek, ahol megmártózhatnak a bencés hagyomány gazdagságában, anélkül hogy be akarná őket olvasztani.

Néha a kolostor és az iskola csak egymás mellett van. Megszokták egymást, azonban semmi ösztönzés nem érinti a kolostorból az iskolát és fordítva. Hogyan tudhatnánk a bencés vendégszeretetet a konvent és a tanári testület együttesében aktivizálni? Milyen lehetőségek vannak, hogy egymással elbeszélgessünk arról, hogy mi mozgat és motivál bennünket?

Életünkbeszeretetésükben, hogy személyből is a nevelési és oktatási feladatra. A tanáregnek részt adni a diákoknak a közösségtől, a szülők látni is akarják, hogy erre a hagyományra újra és újra reflektálunk és korunk számára a lehetőleg egyszerűen kell Máriának és Mártának lenniük, hogy a diákoknak helyet adjanak, ahol úgy érzik, hogy elfogadják, és komolyan veszik őket, ha megszólalnak.

4. A Teremtő dicsérete

Bencés szerzetesként abban látjuk fő feladatunkat, hogy napról napra mutacsőrjük Teremtőt. Isten liturgiáiban az egész életünkben. És Isten elve a Teremtő, aki folyamatosan mutatkozik be. Dicsérjük Isten a figyeltében, amelybe beleadjuk minden gondoskodásunkat és szeretetünket. De akkor is dicsérjük Isten, ha a teremtéssel gondosan bánunk. A gondnoknak a kolostor minden eszközével, mint az oltár szent edényével kell bánnia.

Benedek számára a profán és a szent között nincs választóvonal. Isten éppen a teremtésében mutatkozik meg. És a mi spiritualitásunk éppen abban fejeződik ki, hogy gondosan bánunk e világ dolgaival, hogy ezt a világot alakítsuk és formáljuk, hogy ápoljuk és gondozzuk. Az iskolában vannak környeztetvédelmi napok. Ha azonban konkrétan az energiatakarékosságról és a szemézt szétválasztásáról van szó, nagyon kicsi az érzékenységek, hogy az eszméket tettekre váltsuk.

Hogy a Teremtő dicsérete a feladatunk, annak a diákoknak a mi liturgiánkon való részvételében is meg kell mutatkoznia. De ennek a vallási rendezvényekben is világossá kell lennie, amely nemcsak a hittankör feladata, hanem az egész iskoláé. A vallási ajánlatainkban - a reggeli imákban, az iskolai zárándoklatokon, a diákok és szülők hankénti közös istentiszteletein - közvetítenünk kell, hogy életünk célja nem a teljesítmény, hanem a dicséret. A sznob, így mondja Sinclair Lewis, csak akadékoskodni tud, a dicséret hallhatóvá lett egészség. Isten dicséretének szüksége van az ember dicséretére is, hogy hittelérdemlő legyen. Ahogyan beszélnek egy iskolában, az meghatározza az érzelmi légkört. Dicsérmi (áldani), benedicere, azaz jól mondani Istenről, jól mondani az emberekről is, a jól azért szóba hozni, hogy érzékelhető legyen és kivirágozhassék. A bencés ihlettségű tanárnak ápolnia kell a benedicere-t, jól kell szólnia a diákjaihoz, és jól kell mondania róluk, ily módon kell áldottá, az áldás forrásává lennie mások számára.

Továbbá a Teremtő dicsérete annyira lesz érthetővé, amennyiben a teremtésnek figyelmet szentelünk. Nemcsak a szemét szétválogatásának, nemcsak az iskola biotópjának kell ébresztgetnie a teremtés, a kultúra, a szép iránti érzeket, hanem annak is, ahogyan a diákok gondozzák az iskola környezetét, és ahogyan a legszép és legjobbban ápoltt osztálytermekéért jutalmat adunk. A kézművességék, mint az asztaloskodás, az agyagvasztás, a textilszövés arra akarják a diákokat nevelni, hogy gondosan bánjanak a dolgokkal, a teremtés iránti tiszteletben és az alkotás értéke iránti érzékkel.

Befejezés

Csak néhány Benedek-i gondolatot említettem, amelyeknek át kell járnia iskolánkat, ha a bencés iskola akar lenni. Az apátság, mint iskolafenntartó részéről is fennállnak az elvárások, hogy az iskola újból és újból ezekkel a bencés indítfatású vezérgondolatokkal szembesüljön. De fennáll az igény, hogy e szembesülésnél együtt eslekedjünk a kérdésre, hogy milyen formát találunk a jövőben, hogy a kolostor és az iskola egymás mellett élése egyre inkább együttéléssé váljék, hogy megvalósuljon a gondolatok kicsérelése. És az iskolafenntartó abban is érdekelt, hogy a tanárok magukért is tegyenek valamit. Ma minden üzem tudja, hogy éppen a vezetésnek is kell önmagáért tennie, hogy tudják, hogy mit csinálnak. Talán a beszélgetésben megnézhetnénk azokat a lehetőségeket, amit a tanárok nemcsak a maguknak továbbképzésükért, hanem személyesen önmagukért is tehetnek, és ebben hogyan segíthetné őket az apátság.

Egy iskola, amely nem gondoskodik arról, hogy egy üzleti filozófiáját kifejlessze, a társadalmunkban nem marad fenn. Csak a hagyomány a szülők számára hosszú távon nem elég ok arra, hogy gyermeküket kolostori iskolába küldjék. A szülők látni is akarják, hogy erre a hagyományra újra és újra reflektálunk és korunk számára gyümölcsözővé tesszük. Hozzá akarnak szólni egy iskola koncepciójához, és tudni akarják, hogy az iskolát miért így és nem másként vezetjük. Ha az iskola hétköznapija mögött gondosan végiggondolt koncepciót ismernek föl, szívesen hagyják magukat meggyőzni arról, hogy tegyenek valamit az iskoláért.

A monostornak az iskolájában lehetősége van, hogy minden nap kb. 700 gyereket vendégül lásson. Hit kérdése viszont, hogy a monostor hisz-e abban, hogy vendégszeretetével tartósan alakítja az embert. Szerintem ma a kolostorok számára nagy feladat, egy uniformizált társadalom közepette és egy gyakran nehézkessé vált egyházban innovatív és kreatív iskolát alakítson ki, hogy olyan területet teremten, ahol szenvedélyes tanárok a keresztény iskoláról alkotott elképzeléseiket párbeszédben egy kolostor lelki hagyományával megvalósítják.

Szerintem az iskola konventünk számára kihívás, hogy ismételten eléje álljon az ifjúság kérdéseinek és higgyen abban, hogy a tanulóiban Krisztussal találkozik.